

Aleksander Posacki

 <https://orcid.org/0000-0003-4482-4549>

Collegium Verum

„Sobornost” jako idealny model „solidarności mistycznej” w kulturze rosyjskiej

 <https://doi.org/10.15633/9788374389952.15>

Próba definicji

W omawianej koncepcji chodzi o mistyczny i zarazem metafizyczny termin, pochodzący pierwotnie od Aleksieja Chomiakowa, prawosławnego słowianofila i rosyjskiego teologa z XIX wieku, który zyskał wielkie znaczenie w kulturze rosyjskiej. Koncepcja ta jest ciekawa, gdyż może być drogą teologicznego i filozoficznego umocowania wizji powszechnego braterstwa, o której pisze wiele ostatnio papież Franciszek¹. Może być ponadto tematem wspólnych poszukiwań ekumenicznych, także w tym – jakże aktualnym i ważnym – temacie powszechnego braterstwa.

„Sobornost” (ros. Соборность) to koncepcja obecna powszechnie w myśli rosyjskiej, opracowana przez Chomiakowa w ramach jego nauczania o Kościele (Cerkwi) jako organicznej całości, jako ciele, którego głową jest Jezus Chrystus. Kościół jest przede wszystkim organizmem duchowym, integralną rzeczywistością niosącą ducha. Dlatego wszyscy członkowie Kościoła są ze sobą organicznie (wewnętrznie, a nie zewnętrznie) zjednoczeni. Jednakże w tej jedności każdy zachowuje swoją indywidualność i wolność, co jest możliwe tylko wtedy, gdy jedność opiera się na bezinteresownej, kierowanej wolnością miłości².

„Sobornost” nie jest jednak terminem jednoznacznym ani też łatwym do określenia i zrozumienia. Jest w zasadzie nieprzetłumaczalnym terminem, a polskie tłumaczenie „soborowość” brzmi zbyt eklezyjalnie i formalnie,

1 Rog. Г. В. Флоровский, *Соборность Церкви*, пер. Н. И. Колотовкин, “Духовный мир” (1996) № 2, s. 84–97.

2 Rog. А. М. Гезен, *История славянского перевода символов веры: Критико-палеографические заметки*, Типография Императорской Академии наук, Санкт Петербург 1884, s. 128.

budząc skojarzenia z zewnętrznie pojętą instytucją Cerkwi. Będziemy go jednak używać zamiennie, ponieważ w języku polskim został rozpowszechniony.

Tymczasem chociaż kontekst powstania tego pojęcia jest teologiczny i eklezjologiczny, chodzi tu bardziej o wewnętrzne doświadczenie, duchowe czy mistyczne, oparte na doświadczeniach pierwotnych, wolności i miłości, pierwotnej więzi wspólnotowej, niezbędnej także do poznania prawdy. Można więc mówić o koniecznej i nieusuwalnej „mistycznej solidarności”, różnej od kolektywizmu, a nawet mu przeciwstawnej (M. Bierdiajew)³.

Jak wyraża definicja soborowości, innego słownikofila Iwana Kirejewskiego, który twierdzi, że całość społeczeństwa, połączona z osobistą niezależnością i indywidualną różnorodnością obywateli, jest możliwa tylko pod warunkiem swobodnego podporządkowania poszczególnych osób wartościom absolutnym i ich swobodnej twórczości – opartej na miłości do całości, miłości do Kościoła, miłości do narodu i państwa itd.

Dlatego w artykule będzie ukazany wielowymiarowy charakter pojęcia „sobornost” i jego znaczenie jako „solidarności mistycznej”, które sprzyjało pogłębianiu duchowemu wymiarów społeczno-politycznych w kulturze rosyjskiej, dlatego może być pouczającym modelem także dla narodów i kultur Zachodu, w tym także dla polskiej kultury solidarności.

Prawda wspólnotowa

Iwan Kirejewski zapewnił, że suma wszystkich chrześcijan wszystkich epok, dawnych i obecnych, stanowi jedno niepodzielne, wieczne, żywe zgromadzenie wiernych, zjednoczonych w równym stopniu przez jedność świadomości, jak i przez komunie modlitwy⁴.

Wynika to bowiem z faktu, że pełnią życia jest zawsze wspólnota (*sobornost*²), w której pojedyncza osoba ludzka znajduje swe ostateczne urzeczywistnienie i spełnienie. Poszukiwanie prawdy jest wyzwaniem i zadaniem dla całej społeczności wierzących. Nie można jej poznać indywidualistycznie, ale zawsze we wspólnocie. Dla chrześcijaństwa podstawą jest chrystologiczny dogmat o bogocłowieczej naturze Jezusa Chrystusa, dogmat o Trójcy Świętej, a także dogmat o mistycznym Ciele Chrystusa. Twierdzi się w tym

3 *Русская цивилизация и соборность*, Сост. Е. Троицкий, М. : Б. и., 1994, s. 250.

4 В. В. Горбунов, *Идея соборности в русской религиозной философии* (В. С. Соловьев, В. В. Розанов, П. А. Флоренский, С. Н. Булгаков, Н. А. Бердяев), Предисл. Ю. Нагибина, М. : Феникс, 1994, s. 180.

kontekście, że *sobornost*’ jest ascetyzmem pokrewnym *kenozie*, ponieważ jednostka rezygnuje z własnych korzyści dla wspólnoty lub Kościoła. Nie jest to więc zwykłe pokonywanie powierzchownego egoizmu.

Dopiero wtedy można zrozumieć prawdy wiary, ponieważ pełna prawda należy do całego Kościoła jako całości, a nie do jednej osoby czy instytucji, bez względu na to, jak bardzo są one autorytatywne. Człowiek znajduje się w Kościele siebie samego, ale nie w niemocy swej duchowej samotności, ale w sile swej duchowej, szczerzej jedności z braćmi, ze swoim Zbawicielem. Znajduje się w Nim w swej doskonałości, albo co więcej, dokładnie znajduje w niej to, co w sobie jest doskonałe, Boskie natchnienie, nieustannie zatracone w rażącej nieczystości każdego oddzielnego, osobowego istnienia. *Sobornost*’ jest wolną jednością członków Kościoła w kwestii wspólnego rozumienia prawdy i swobodnego poszukiwania drogi zbawienia, jednością opartą na jednomyślniej miłości do Boga.

Pomimo genezy teologicznej znaczenie słowa *sobornost*’ ewoluowało, jak również nabierało specyficznego wymiaru antropologicznego, społecznego, a nawet politycznego w poglądach wielu wybitnych rosyjskich myślicieli i prawosławnych teologów (Aleksy Chomiakow, Sergiusz Bułgakow, Mikołaj Bierdiajew, Paul Evdokimov)⁵. Rozwinęła się też bardziej filozoficzna koncepcja soborowości, o której oddzielnie powiemy.

W poszukiwaniu wielkiej syntezy

W aspekcie religijnym soborowość opiera się na wierze w pierwotną rzeczywistość Kościoła (Cerkwi) jako integralnego i zjednoczonego „organizmu duchowego”, ucieleśnionego w jego widzialnym („historycznym”) ciele. Istotą Kościoła jest „jedność łaski, żyjąc w wielu różnych stworzeniach, poddanych łasce”, o ile wszyscy członkowie Kościoła są „duchowo i organicznie” zjednoczeni ze sobą w pojmowaniu „całej” prawdy, dostępnej tylko dla „rozumu soborowego”, rozumiejącego „siebie w doskonałości” na drodze do zbawienia, do Chrystusa i Bożej sprawiedliwości⁶.

Soborowość jest jednością w mnogości, jednością wewnętrznej formy mistycznej tożsamości jednostek między sobą i z całością bytu. Oznacza to możliwość bytu poznawalnego, dostępnego dla intuicji, dostępnego dla

5 V. B. Горбунов, *Идея соборности в русской религиозной философии...*, dz. cyt., s. 180.

6 P. I. A. Есаулов, *Категория соборности в русской литературе*, Петрозаводский Государственный университет, Петрозаводск 1995, s. 288.

doświadczenia duchowego i zmysłowego, teoretycznie uogólnionego w pojęciach tzw. wiedzy integralnej jako organicznej syntezy wiary i rozumu, gdzie jednocześnie nauka i religia, prawda i dobro, podmiot i przedmiot⁷.

Sobornost' jest jedną z kluczowych koncepcji rosyjskiej filozofii religijnej, do której dąży badanie pojęć uniwersalnych i moralnych, a nie czysto racjonalnych relacji. Ta duchowa kolegialność jest przedstawiana jako koncepcja, która istniała w Rosji od niepamiętnych czasów jako duchowe i religijne zjawisko, które w tamtym czasie nabrało swego rodzaju filozoficznego zabarwienia.

Filozoficzne interpretacje soborowości

W sensie filozoficznym soborowość jest przede wszystkim kategorią ontologiczną. Soborowość nie jest ani „zbiorowością”, ani „ideą” (abstrakcyjną lub ukrytą w zewnętrznym życiu Kościoła), ale „pierwotną rzeczywistością” zakorzenioną w Absolucie. Filozoficzna treść zasady soborowości ma również aspekt epistemologiczny. Epistemologia w filozofii rosyjskiej jest nierozdzielnie związana z ontologią, poznanie pochodzi od Kościoła, którego soborowy („cały”) umysł może osiągnąć wiedzę o „racjonalnej integralności istnienia, zrozumieniu prawdziwej i żywej rzeczywistości” jako „całej prawdy”. Sam akt poznania jest tu wdrażaniem idei ponownego zjednoczenia bytu, ustanowieniem jedności poznającego i poznawalnego⁸.

Doktryna wznoszenia się soborowego, „integralnego” umysłu do „integralnej” prawdy, skrywała w sobie polemikę filozofii rosyjskiej z zachodnim racjonalizmem, która zamienia ludzką rzeczywistość w zbiór izolowanych fragmentów życia, połączonych jedynie siecią abstrakcyjnych relacji. „Rozdarta” integralność jednostki, panlogizm podmiotu epistemologicznego, przeciwstawiała się „całej” osobie. Ta integralność osoby to jedność zmysłowo-emocjonalnego i racjonalnego, moralno-estetycznego i religijnego stosunku do życia, która zaczyna wnikać w prawdziwy byt świata, aby pojąć „całą” prawdę. Taka integralna antropologia pojawiła się już u Słowianofilów⁹.

7 Rog. С. С. Хоружий, *После перерыва. Пути русской философии: учебное пособие*, Алетея : Русский Христианский Гуманитарный Институт, Санкт-Петербург 1994, s. 447.

8 Rog. Елевферий (Богоявленский), *Соборность Церкви. Божие и Кесарево*, Париж 1938, s. 349.

9 Rog. И. З. Цехмистро, *Холстическая философия науки: учеб. пособие: к 200-летию Харьковского Нац. ут-та им. В. Н. Каразина*, Университетская книга, Сумы 2002, s. 366.

Pragnienie takiej wiedzy leży u podstaw filozofii „wszechjedności” Władzimierza Sołowjowa, przejawia je także „wyrafinowany świat” S. Bułgakowa, intuicjonizm M. Łosskiego i S. Franka, personalizm N. Bierdiajewa, „współlistotność” P. Florenskiego, „absolutna mitologia” A. Łosiewa¹⁰.

Znaczenie twórczości Władimira Sołowjowa

Pomysł rozbudowania pojęcia soborowości znalazł odpowiedź w filozofii wszechjedności Władimira Sołowjowa poprzez terminologiczną podmiannę, tj. nie używając pojęcia „soborowości”, wzmacnia paradoksalnie jej status ontologiczny. A jeśli wśród słowianofilów, soborowość jest ograniczona była do Cerkwi i popularyzacji tej idei głównie w narodowych i prawosławnych sferach społecznych, to u Sołowjowa znaczenie soborowości rozszerza się, ponieważ zasada „jedność w wielości” urzeczywistnia się we wszystkim, w całym stworzeniu. Owo rozszerzenie jednak może okazać się zawężeniem. Sołowjow włącza bowiem soborowość w jedność kosmiczną, zamieniając jedność religijną we wszechjedność, oddalając się w ten sposób od prawosławnej dogmatyki i zbliżając się do panteizmu. Kościół zamienia się w kosmos. Może to grozić umniejszeniem zbawczej tajemnicy Kościoła.

Słowianofilskie idee soborowości wywarły głęboki wpływ na kilku rosyjskich myślicieli u progu XIX i XX wieku, ale w ścisłym tego słowa znaczeniu nie można ich zaliczyć do bezpośrednich następców linii słowianofilskiej. Sołowjow rozwinął ideę wszechjedności, jedności wszystkich, koncepcję podobną do soborowości i ściśle związaną z jego doktryną bogocześnictwa. Rosyjski filozof, uznając ostateczny cel historii za pełne urzeczywistnienie chrześcijańskiego ideału życia przez całą ludzkość, chciał niszczyć wszystkie wrogie podziały i wyłączne izolacje między różnymi częściami ludzkości i świata. Dlatego próbuje on zjednoczyć wszystkie naturalne i społeczne grupy w jednej ludzkiej rodzinie, która jest nieskończenie zróżnicowana pod względem składu, ale charakteryzuje się solidarnością moralną, którą należy przebudzić¹¹.

10 Por. А. Л. Анисин, *Соборность: феномен, понятие и принцип*, <https://cyberleninka.ru/article-n/sobornost-fenomen-ponyatie-i-printsip> (2021).

11 Por. G. Przebinda, *Władzimierz Sołowjow*, Arka, Kraków 1992, s.45.

Filozofia dialogu i personalizm

Myślenie soborowe można porównać do zachodniej filozofii dialogu, filozofii spotkania, a jeszcze szerzej – do filozofii personalistycznej. Filozoficzna formuła soborowości „my” jest podstawową zasadą społeczeństwa w jej poszczególnych członkach. Jedność podmiotów, której współzależności ujawniają się w filozoficznych kategoriach „ja”, „ty”, „my”, „on”, „oni”. Zróżnicowanie na „ja” i „oni”, „ja” i „ty” jest możliwe tylko na podstawie uprzedniego uznania integralności „my”. Nawet oddzielenie i wrogość komunikacji „ja” i „on”, „ja” i „oni” są przejawem pierwotnej integralności, potwierdzeniem jedności także w samej wrogości. Oznacza to przedziwną głębię soborowej więzi. Dotykamy tajemnicy istnienia wspólnotowego, Braterstwa powszechnego. Tajemnicę tę przeczuwali Martin Buber czy Ferdinand Ebner.

Zróżnicowanie na „ja” i „ty” jest formą utrzymywania „my”. Komunikacja „ja–ty” jest sposobem na pokonanie samolubnej izolacji i wyobcowania. „Ja–ty–my–oni” jest swoistą matrycą soborowości.

Sobornost' jako „duchowa wspólnota wielu wspólnie żyjących ludzi” to termin używany na przykład przez Iwana Kirejewskiego i Aleksieja Chomiakowa, aby podkreślić potrzebę współpracy między ludźmi kosztem indywidualizmu, ponieważ przeciwstawne grupy koncentrują się na tym, co jest dla nich wspólne. Chomiakow uważał, że Zachód stopniowo tracił jedność, ponieważ przyjmował za bardzo Arystotelesa i jego definiujący indywidualizm. Kirejewski uważał, że Hegel i Arystoteles reprezentowali ten sam ideał jedności, zbyt zniewalający jednostkę. Takie dyskusje trwają w Rosji do dziś¹².

Soborowość rozwiązuje problem indywidualizmu i kolektywizmu. Wszystko zaczyna się od indywidualnego doświadczenia jednostki, która jest zawsze osobą, nawet jeśli nie ma świadomości tego faktu. Nie ma osoby bez jednostki. Dopiero potem osoba może otworzyć się na dialog, na relację, na przyjaźń czy miłość. Wtedy można mówić o prawdziwym personalizmie, opartym na relacji „podmiot–podmiot”, opisanym tak przekonywująco w koncepcji „interpersonalizmu” Maurice’a Nedoncelle’a.

Personalizm w każdej formie mówi o relacyjnym i społecznym wymiarze osoby. Wspólnota miłości jest nie tylko korzystna, ale wręcz niezbędna do poznania prawdy, jak to przedstawia myśl rosyjska.

12 Por. S. M. Sołowjow, *Życie i ewolucja twórcza Włodzimierza Sołowjowa*, tłum. E. Siemaszkiewicz, W drodze, Poznań 1986, s. 148n.

Ekumenizm i uniwersalizm

Począwszy od Sołowjowa *sobornost* była uważana za podstawę ruchu ekumenicznego w ramach Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Siergiej Bułgakow, Mikołaj Bierdiajew i Paweł Floreński byli wybitnymi orędownikami ducha soborowości między różnymi chrześcijańskimi frakcjami. W tej perspektywie *sobornost* oznacza dostosowywanie się do obiektywnej i absolutnej prawdy, a nie subiektywność prawdy wobec jednostek, w przeciwieństwie do braku faktów, a jedynie perspektywy lub punkty widzenia.

Jak pisze Marcin Cielecki: „Soborowość w rozumieniu P. Evdokimova, zawiera w sobie pojęcie ekumeniczności oraz katolickości. Katolickość jest w swym zakresie horyzontalna, gdyż skupia w sobie wszystkich wierzących. Jest to wyraz powszechności Kościoła Chrystusa, który przekracza geograficzne granice. Ekumeniczny wymiar to jedność, która kieruje wierzących ku górze, jej zakres jest zatem wertykalny”. I dalej: „Ekumeniczność – jak dowodzi rosyjski teolog – była tylko wtórnym wyrazem, konsekwencją – zgodnie z okolicznościami historycznymi – wynikającą z pionowej, sięgającej w głąb jedności wiary, kultu, doktryny i dogmatu”. „Ekumenizm jest czasowy, trwa w historii i gdy wszyscy staną się na powrót jednym, przestanie istnieć. Katolickość Kościoła jest natomiast czymś trwałym. Soborowość zawiera w sobie te dwa pojęcia: jedność i powszechność”¹³.

Soborowość, jak chciał tego Chomiakow, nie uznaje żadnej władzy ani zwierzchności w Kościele. Jest zwróceniem raczej się do każdego człowieka, który szczerze poszukuje Boga. Termin odnoszony początkowo do rosyjskiej eklezjologii wykracza poza konfesyjne ramy. Staje się wyrazem jedności duchowej wszystkich zmierzających ku Bogu¹⁴. Religia przemienia się w duchowość o ekumenicznym, a nawet o uniwersalnym charakterze.

Aspekt społeczny soborowości

Soborowość to koncepcja rosyjskiej filozofii religijnej, opracowana przez Chomiakowa w ramach jego konserwatywno-romantycznej utopii transformacji Rosji. Zasada soborowości ma trzy aspekty: religijny, filozoficzny i społeczny.

13 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia. Soborowość Mikołaja Bierdiajewa*, „Studia Warmińskie” 52 (2015), s. 138.

14 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia...*, dz. cyt., s. 139.

W aspekcie społecznym treść kościelnej soborowości (jedność wiernych Chrystusowi w Jego Kościele, żyjących Duchem Świętym, przekształcających „zgromadzenie” w organizm bosko-ludzki) zostaje zastąpiona przez „integralność i racjonalność” tradycyjnych form więzi społecznych komunalnego porządku życia ludzi, który istnieje dzięki tradycjom rosyjskiego prawosławia¹⁵.

Termin soborowość w aspekcie społecznym pojawił się ponownie w pracach następcy i ucznia Sołowjowa, Siergieja Trubieckoj (1862–1905). W interpretacji Trubetskoja *sobornost'* oznacza połączenie elementu religijnego, moralnego i społecznego jako alternatywę dla indywidualizmu i socjalistycznego kolektywizmu. W pracach Trubieckoj idea soborowości dość wyraźnie wpisuje się w dyskurs o solidarności i altruizmie, które także u niego otrzymują religijne i filozoficzne (ontologiczne) umocowanie.

W jednym ze swoich głównych dzieł – *O naturze ludzkiej świadomości* – Trubieckoj napisał: „Dobrą wolą, która jest podstawą moralności, jest miłość. Wszelkie moralności, oparte na innych zasadach niż miłość, nie są prawdziwą moralnością... Naturalna miłość jest nieodłącznym elementem wszystkich żywych istot. Zstępując od jej najwyższych przejawów w rodzinnej miłości człowieka, od zwierzęcych instynktów stadnych po elementarne procesy rozmnażania, wszędzie znajdujemy ten podstawowy, organiczny altruizm, dzięki któremu istoty wewnętrznie zakładają się nawzajem, są przyciągane do siebie nawzajem. stworzeń i ustanowić nie tylko siebie, ale także inne stworzenia i żyć dla innych”¹⁶.

Rosyjscy filozofowie prawosławni XIX i początku XX wieku postrzegali duchową kolegialność soborowości jako integralną cecha narodu rosyjskiego, jako wyraz światopoglądu ludu. Postrzegali ją jako podstawę całości życia społecznego, której – zdaniem słowianofilów – nie da się zmienić bez zniszczenia samej podstawy kultury rosyjskiej, ponieważ jest to podstawowa komunikacja, która decyduje o treści i porządku wszystkich form społecznych w narodzie.

Przeciw sekciarstwu

Naturalną konsekwencją eklezjologicznej idei „jedności w wielości” są dopuszczalne różnice w poglądach. Prawosławie dopuszcza odmienne

15 Rog. Елевферий (Богоявленский), митр. Соборность Церкви. Божие и Кесарево, Париж, 1938, s. 349.

16 Елевферий (Богоявленский), митр. Соборность Церкви. Божие и Кесарево, dz. cyt., s. 349.

postrzeganie teologicznych kwestii (lecz nie kwestionowanie dogmatów!), które nie tylko nie rozbija jedności, lecz staje się jej swoistym gwarantem.

Bułgakow, czołowy teolog prawosławny, pisał, że jedność w poglądach tworzy sektę, szkołę, partię, która może być wspaniale zjednoczona, a mimo wszystko będzie tak samo dalekie od soborowości jak i wojsko dowodzone przez jedną władzę i jedną wolę. *Sobornost'* jest „jednością w miłości”, a nie jednością w poglądach¹⁷.

Dla Bułgakowa soborowość jest duszą prawosławia. Według niego wspólne doświadczenie wiary formowało prawdy dogmatyczne przed powstaniem teologii. Jedność w sprawach wiary dokonuje się zawsze w społeczności wierzących. „Soborowanie” polega zatem na wspólnej pracy teologicznej zakładającej nieustanną wymianę poglądów. Soborowość jest dążeniem do jedności na wzór oficjalnych soborów. Nie ma to jednak wiele wspólnego z demokracją. Nie zwyciężają poglądy, które w głosowaniu są poparte większą liczbą głosów¹⁸.

Sobornost' nakłada obowiązek wspólnego poszukiwania prawdy. Jest to warunkiem zarówno rozwoju nauki dogmatycznej, jak również jej prawowierności. Każdy wierzący w swych poszukiwaniach dogmatycznych jest wolny, co pociąga za sobą ryzyko błędu. Bułgakow unika jednak określenia „herezja”. Błąd teologiczny, równoznaczny z odrzuceniem wiary Kościoła, jest grzechem. Jest to jednak dopuszczalny stopień błędzenia, bez którego nie byłoby dalszych poszukiwań teologicznych i zarazem dbania o nieskazitelną przekazaną wiary¹⁹.

Oto jak opisuje Cielecki myśl Bierdiajewa: „Wspólnota pozbawiona ducha soborowości szybko zmienia się w sektę. Terminem tym rosyjski myśliciel Bierdiajew nie tyle określa grupę uparczywie głoszącą fałszywą naukę, ale postawę psychiczną, która odrzuca uniwersalizm”. Jest to stanowisko prezentujące bezkompromisową antynomię: „my” kontra „świat”.

W myśleniu sekciarskim znika odpowiedzialność za świat, współcierpienie z innymi. „Sekta pragnie zbawić się sama, nie chce zbawić się ze światem. [...] Sekta nie chce wiedzieć, że Chrystus jest nie tylko moim Zbawicielem i mojej łodzi, ale także Zbawicielem świata”²⁰. Bierdiajew w swoim czasie nie wahał się zarzucić Kościołowi katolickiemu i prawosławnemu postawy

17 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia...*, dz. cyt., s. 138.

18 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia...*, dz. cyt., s. 138.

19 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia...*, dz. cyt., s. 139.

20 M. Bierdiajew, *Sens twórczości. Próba usprawiedliwienia człowieka*, Kęty 2001, s. 131

sekiarskiej, która przejawiała się w samowystarczalności i braku wzajemnego współczucia²¹.

Niektóre wnioski

Dziś sytuacja się zmieniła. Tym bardziej że – pisze papież Franciszek – w najnowszej encyklice (podpisanej 3 października 2020 roku) *Fratelli tutti* ważne i kluczowe słowa: „Kościół docenia działanie Boga w innych religiach i „nie odrzuca niczego, co w tych religiach jest prawdziwe i święte. Ze szczerym szacunkiem przypatruje się owym sposobom działania i życia, owym nakazom i doktrynom, w których [...] często odbija się promień tej Prawdy, która oświeca wszystkich ludzi”²².

Jest to kontynuacja stanowiska otwartości Kościoła katolickiego na świat, poczynając od Soboru Watykańskiego II, co zostało wyrażone w deklaracji *Nostra Aetate*.

Dialog ekumeniczny, międzyreligijny i uniwersalny (ogólnoludzki), może być inspirowany przez ideę soborowości. To może być także drogą do swobodnego pogodzenia Rosji z Zachodem, do zrozumienia Rosji przez Zachód. Idea braterstwa powszechnego potrzebuje jednak przede wszystkim głębokiego teologicznego i filozoficznego umocowania. Nie może poprzestawać w rękach ateistów i materialistów, relatywistów i pragmatyków. To już było.

Doświadczenie egzystencjalne (pierwotne i źródłowe) i praktyka dialogiczna są metodologicznie różne, ale ze sobą powiązane. Kategoria doświadczenia egzystencjalnego – w tym soborowości – jest ze swojej natury otwarta i uniwersalna, nawet jeśli nie jest jeszcze wypełniona treścią teologiczną, religijną i duchową. Doświadczenie egzystencjalne z natury otwarte jest na duchowość i ma charakter personalistyczny. Wyraża bowiem naszą pierwotną naturę Dzieci Bożych, stworzonych przez jednego Boga – Ojca.

Bibliografia

Анисин А. Л., *Соборность: феномен, понятие и принцип*, <https://cyberleninka.ru/article/n/sobornost-fenomen-ponyatie-i-printsip> (2021).

21 M. Cielecki, *Najwspanialszy sen życia...*, dz. cyt., s. 143–144.

22 Franciszek, Encyklika *Fratelli tutti*. O braterstwie i przyjaźni społecznej, Kraków 2020, s. 193.

- Гезен А. М., *История славянского перевода символов веры: Критико-палеографические заметки*, Типография Императорской Академии наук, Санкт Петербург 1884.
- Горбунов В. В., *Идея соборности в русской религиозной философии (пять избранных портретов: В. С. Соловьев, В. В. Розанов, П. А. Флоренский, С.Н.Булгаков, Н. А. Бердяев)*, Предисл. Ю. Нагибина, М. : Феникс, 1994.
- Елевферий (Богоявленский), *Соборность Церкви. Божие и Кесарево*, Париж 1938.
- Категория соборности в русской литературе*, Петрозаводский Государственный университет, Петрозаводск 1995.
- Лурье В. М., «Соборность»: появление термина и понятия в трудах псевдохомякова „*Studia Religiosa Rossica: научный журнал о религии*” (2020) № 1, s. 72–88.
- Русская цивилизация и соборность*, Сост. Е. Троицкий, М. : Б. и., 1994.
- Флоровский Г. В., *Соборность Церкви*, пер. Колотовкин Н. И., „Духовный мир” (1996) № 2, s. 84–97.
- Хоружий С. С., *После перерыва. Пути русской философии: учебное пособие*, Алетея : Русский Христианский Гуманитарный Институт, Санкт Петербург 1994.
- Цехмистро И. З., *Холистическая философия науки : учеб. пособие : к 200-летию Харьковского Нац. ут-та им. В. Н. Каразина*, Университетская книга, Сумы 2002.
- Cielecki M., *Najwspanialszy sen życia. Soborowość Mikołaja Bierdiajewa*, „*Studia Warمیńskie*” 52 (2015), s. 137–149.
- Franciszek, *Encyklika Fratelli tutti. O braterstwie i przyjaźni społecznej*, Kraków 2020.
- Przebinda G., *Włodzimierz Sołowjow*, Arka, Kraków 1992.
- Sołowjow S. M., *Życie i ewolucja twórcza Włodzimierza Sołowjowa*, tłum. E. Siemaszkiewicz, W drodze, Poznań 1986.

Abstrakt

„Sobornost” jako idealny model „solidarności mistycznej” w kulturze rosyjskiej

Sobornost nie jest terminem jednoznacznym ani też łatwym do określenia i zrozumienia. Jest w zasadzie nieprzetłumaczalnym terminem, a polskie tłumaczenie soborowość brzmi zbyt eklezyjalnie i formalnie, budząc skojarzenia z zewnętrznie pojętą instytucją Cerkwi. Tymczasem – chociaż kontekst powstania tego pojęcia

jest teologiczny i eklezjologiczny – chodzi tu bardziej o wewnętrzne doświadczenie, duchowe czy mistyczne, oparte ma doświadczeniach pierwotnych, wolności i miłości, pierwotnej więzi wspólnotowej, niezbędnej także do poznania prawdy. Można więc mówić o koniecznej i nieusuwalnej „mistycznej solidarności”, różnej od kolektywizmu, a nawet mu przeciwstawnej (Bierdiajew).

Wynika to bowiem z faktu, że pełnią życia jest zawsze wspólnota (*sobornost'*), w której pojedyncza osoba ludzka znajduje swe ostateczne urzeczywistnienie i spełnienie. Poszukiwanie prawdy jest wyzwaniem i zadaniem dla całej społeczności wierzących. Nie można jej poznać indywidualistycznie, ale zawsze we wspólnocie. Dla chrześcijaństwa podstawą jest chrystologiczny dogmat o bogocłowieczej naturze Jezusa Chrystusa, dogmat o Trójcy Świętej, a także dogmat o mistycznym Ciele Chrystusa. Pomimo genezy teologicznej znaczenie słowa *sobornost'* ewoluowało, jak również nabierało specyficznego wymiaru antropologicznego, społecznego, a nawet politycznego, w poglądach wielu wybitnych rosyjskich myślicieli i prawosławnych teologów (A. Chomiakow, S. Bułgakow, M. Bierdiajew, P. Evdokimov).

Słowa kluczowe

Sołonorość, Kościół, wspólnota, braterstwo, myśl rosyjska